

І. В. Герасимова,
кандидат педагогічних наук,
в.о. доцента кафедра загальної педагогіки
і психології Черкаського національного
університету імені Б. Хмельницького

ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ

У статті розглядаються гендерні аспекти формування комунікативних умінь майбутніх менеджерів. Окреслено значення гендерного підходу в освіті. Проаналізована констеляція схожих і відмінних характеристик, що визначають здатність до професійної діяльності менеджерів-жінок і менеджерів-чоловіків. Визначено поняття «гендер». Означено чинники «гендерного виміру в освіті»:

Ключові слова: гендер, гендерне знання, гендерна ідентичність, освіта, комунікативні уміння.

В статье рассматриваются гендерные аспекты формирования коммуникативных умений будущих менеджеров. Определено значение гендерного подхода в образовании. Проанализована констеляция схожих и отличительных характеристик менеджеров-женщин и менеджеров-мужчин. Дано определение понятию «гендер». Отмечены факторы «тендерного измерения в образовании».

Ключевые слова: гендер, гендерные знания, гендерная идентичность, образование, коммуникативные умения.

The gender aspects of forming of communicative abilities of would-be managers are examined in the article. The value of gender approach in education is certain. Analyzed constalation similar and distinctive descriptions of managers-women and managers-men. Determination is given to the concept «gender». Factors are marked «gender measures in education».

Key words: gender, gender knowledge, gender identity, education, communicative abilities.

Розуміння специфіки формування особистісних і професійних якостей менеджера-жінки й менеджера-чоловіка неможливе без філософського осмислення таких понять і явищ, як гендер і стать, гендерна диференціація суспільства, гендерна ідентичність, гендерна культура; біологічний, культурний, загальнолюдський, статеви, груповий та індивідуальний феномени існування особистості, її самоідентифікація й творча діяльність.

Сучасний етап розвитку проблеми гендеру характеризується проблемами методологічного характеру (порушення принципу об'єктивності, переважання в дослідженнях пошуку відмінних рис, а не подібних; усебічне пояснення явищ, пов'язаних зі статтю тощо); не визначено універсального засобу конструювання гендерних стосунків (андрогінія, яка виступає результатом «мінімізації відмінностей», не бере до уваги унікальні потреби жінок і дисбаланс влади між чоловіками й жінками).

Статеворольове самовизначення особистості відбувається в процесі соціалізації, спрямованої на формування гендерних установок, тобто готовності й схильності суб'єктів до такої поведінки, яка відповідала б системі очікуваних і схвалюваних суспільством моделей стосунків, властивих чоловікам і жінкам (О. М. Здравомислова, І. С. Клецина, Л. В. Штильова та ін.).

Проблему формування особистісних і професійних якостей фахівця-менеджера з урахуванням гендеру досліджували Б. Г. Ананьєв, К. Дей, Ж. Піаже та ін. Основою формування гендерної ідентичності фахівця-менеджера є потреби особистості в самоідентифікації, пізнанні, самоактуалізації, прагненні до успіху, а також відчуття впевненості й самоцінності. У цьому контексті розглянуті: ідея самодетермінованості поведінки людини К. Роджерса, положення А. Маслоу про самоактуалізацію особистості, висновки Г. Олпорта про активність як внутрішню потребу змінити себе й навколишній світ, теорія Т. Мареза про взаємодоповнюваність статі, ідея в «Я-концепції» Р. Бернса, питання цілеспрямованості та мотивації Є. П. Ільїна, І. П. Підласого, Н. Є. Сєдової, В. Д. Шадрікова, В. О. Якуніна та ін.

Метою статті є аналіз підходів до вивчення гендерних аспектів формування комунікативних умінь майбутніх менеджерів.

У вітчизняній науці, на відміну від зарубіжної, проблема гендеру й гендерних стереотипів сформулася в самостійний предмет дослідження порівняно недавно. В 70-ті роки ХХ століття, за винятком окремих публікацій Б. Г. Ананьєва й деяких його учнів, вона не була достатньо висвітлена. Тільки з часом ця проблема привернула до себе увагу відомого вченого І. С. Кона, який актуалізував необхідність її аналізу, сформулював теоретико-методологічні проблеми вивчення специфіки статевої диференціації та статевої відмінностей. Водночас, слід зауважити, що чи не найсерйозніша спроба в українській науці сформулювати коло психолого-педагогічних завдань, що потребують свого спеціального дослідження в аспекті статевої проблематики, належала Т. М. Титаренко: встановлення й наукове обґрунтування специфіки сприйняття чоловіком і жінкою реальності (зовнішньої і внутрішньої), відмінностей між ними за способами розвитку й саморозвитку, формами самореалізації, характером спілкування, типом розвитку та іншими показниками життєдіяльності [2].

Гендерні дослідження у вітчизняній педагогіці й психології з'явилися лише на початку 90-х років ХХ століття. Терміни «гендер», «гендерні дослідження» запозичені з англо-американських джерел. Безліч підходів до осмислення поняття «гендер» дало змогу виокремити родові поняття й об'єднати їх у групи, кожна з яких має те чи те конкретне смислове навантаження, яке дозволяє вживати поняття «гендер» у відповідному дослідницькому контексті. Зокрема Н. Ю. Єрофєєва виокремлює такі функціонально-смилові ознаки поняття «гендер»: гендер як концептуальна основа включає такі родові поняття: центральне поняття, основне вихідне положення теорії, інструментальне відображення гендерної концепції; гендер як відображення закономірностей процесу стосунків статей має такі родові поняття: прояв закономірностей, що зумовлюють засоби використання їх відповідно до характеристик статі [1]. Тут «гендер» розглядається як соціальний конструкт, що відображує процес соціалізації особистості. Л. В. Штильова зазначає, що гендерні підходи сприймаються поки що як наукова екзотика. Це цілком зрозуміло, якщо врахувати, що система освіти, власне кажучи, достатньо консервативна й не завжди адекватно сприймає окремі нововведення, які згодом оцінюються як прогресивні й новаторські. Наукова думка повинна «звикнути» до нового знання. Інша проблема – неоднозначне розуміння самих термінів та їхнього змісту, що в результаті спричиняє курйози, коли науковці, вживаючи один і той же термін, мають на увазі різні речі. Саме тому дуже важливо зрозуміти принципову новизну й ефективність гендерного підходу, визначити його сутність і провести чітку диференціацію із статеворольовим підходом в освіті. Гендерний підхід – це сукупність підходів, важливим складником яких є самоідентифікація. Мета гендерного підходу – корекція дії гендерних стереотипів для забезпечення вияву й розвитку особистих схильностей індивіда.

Гендерний підхід у будь-якій сфері означає, що відмінності в поведінці й вихованні чоловіків і жінок визначаються не стільки їхніми фізіологічними, біологічними, анатомічними особливостями, скільки соціально-культурними чинниками [5]. Такий підхід дозволяє зламати негативні гендерні стереотипи, тому що вони не природні, а створені суспільством, отже їх можна змінити, змінюючи свідомість суспільства. Таким чином, практично кожна наукова дисципліна може застосовувати гендерний підхід.

За результатами досліджень українських учених існує певна констеляція схожих і відмінних характеристик, що визначають здатність до професійної діяльності менеджерів-жінок і менеджерів-чоловіків, зокрема за комунікативними якостями. У жінок головні якості, що визначають успішність професійної діяльності – порядність, гнучкість у стосунках, повага до людей, товариськість, відповідальність, колегіальність, вимогливість до себе, доброзичливість, толерантність.

Чоловікам властиві порядність, гнучкість у стосунках, повага до людей, товариськість, довіра до колег, упевненість у собі, комунікативна рівноваженість, вимогливість до підлеглих тощо.

Менеджери чоловічої статі, порівняно з жінками, зазнають згубнішого впливу стресу, відчувають вищий рівень втоми, напруги, стану перевантаження. Така тенденція зберігається лише за трьома показниками – стан безвиході, емоційне відчуження, психосоматичні й психовегетативні порушення (перші два переважають у чоловіків-менеджерів, останні – у жінок-менеджерів). З іншого боку, за загальними показниками синдром професійного вигорання не має істотних відмінностей між чоловіками й жінками.

Основна ідея гендерного підходу в освіті – врахування специфіки розвитку студентів-менеджерів (юнаків і дівчат), різних чинників навчально-виховного процесу (змісту, методик навчання, організації студентського життя, педагогічного спілкування, кількості і складу предметів, стилів викладання).

Для визначення ступеня взаємодії педагогіки й гендеру як складних соціальних і наукових категорій застосовується поняття «гендерний вимір в освіті». Освіта – це процес і результат засвоєння людиною теоретичних знань, умінь, навичок, творчого й емоційного досвіду. Освіта майбутнього менеджера готельно-туристичної індустрії здійснюється в процесі навчання й виховання, педагогічної взаємодії з викладачами, одногрупниками, різними суб'єктами навчального середовища. Під гендерним виміром в освіті ми розуміємо оцінку наслідків і результатів дії виховних зусиль педагогів, спрямованих на становлення й розвиток юнаків і дівчат, усвідомлення ними власної ідентичності, вибір ідеалів і життєвих цілей статус студентів у колективі ВНЗ.

Л. В. Штильова виділяє чинники, що сприяють виникненню поняття «гендерний вимір в освіті»:

1. Протягом останнього десятиріччя саме гендерний вимір стає дедалі важливішим в оцінці основних детермінант процесів суспільного й особистого розвитку майбутніх менеджерів.

2. У педагогічній теорії відсутній напрям, що вивчає становлення гендерної ідентичності, не зважаючи на її важливе значення для гармонійного й повноцінного розвитку особистості фахівця менеджера, суспільства загалом.

3. Виникнення нових педагогічних термінів пов'язане з тим, що інші, на перший погляд, близькі за значенням терміни – статеве виховання, статеворольове виховання, статеворольова соціалізація та їхні варіації, – не виражають сутності предмета, ускладнюють його розуміння, оскільки в українській культурі існують численні й неадекватні інтерпретації слова «стать» [3].

Статеворольовий підхід в освіті є традиційною системою поглядів на

призначення чоловіка й жінки в суспільстві відповідно до їхніх біологічних характеристик, на виховання юнаків і дівчат відповідно до тих норм, вимог, стандартів, які висуває суспільство до людини культурно-історично. Як зазначає Н. Л. Пушкарьова, статеворольовий підхід більше спирається на фізіологічні відмінності між чоловіком і жінкою.

Прихильники біологічної зумовленості статевої поведінки найчастіше зосереджують увагу на даних нейропсихології та психофізіології, говорячи про спеціалізацію півкуль головного мозку та різний їх розвиток у чоловіків і жінок [4]. Відомо, що в головному мозку наявна асиметрія, внаслідок якої ліва півкуля відповідає за мову й емоції, а права – за математичні й просторові здібності.

Таким чином, у межах статеворольового підходу обґрунтовується логіка роздільного навчання. Прихильники цієї ідеї висувають такі аргументи: можливість уникнути проблеми нерівномірності настання вікових криз у хлопців і дівчат, вища успішність з окремих предметів у дівчат, зниження агресії у хлопців, самореалізація дівчат у кар'єрі та сім'ї (параметри оцінювання успішності не уточнені), урівноваженіша поведінка хлопців. Проте слід ураховувати, що окреме навчання може негативно впливати на формування особистості. Воно закріплює на рівні свідомості біологічну різницю між чоловіком і жінкою як основу розмежування діяльності, акцентує нерівність можливостей у навчанні, орієнтує студентів на виконання суто традиційних соціальних ролей і, нарешті, суперечить загальносвітової тенденції до сумісного навчання.

Перспективою подальших досліджень кола окресленої проблеми вважаємо виокремлення педагогічних умов формування комунікативних умінь майбутніх менеджерів на засадах гендерного підходу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ерофеева Н. Ю. Гендерный аспект управления в образовании : дис. ... доктора пед. наук : код спец. 13.00.01 / Нина Юрьевна Ерофеева. – Великий Новгород, 2001. – 343 с.
2. Титаренко Т. М. Хлопчики і дівчатка: психологія становлення індивідуальності / Т. М. Титаренко. – К. : В-во знання, 1989. – 48 с.
3. Штылева Л. В. Гендерный подход в образовании : учеб. программа и метод. рекомендации к курсу / Л. В. Штылева. – Мурманск : МГПУ, 2004. – 77 с.
4. Bem S. L. Gender schema theory : a cognitive account of sex-typing / S. L. Bem // Psychological Review. – 1981. – V. 88. – P. 354–364.
5. Bem S. L. The measurement of psychological androgyny / S. L. Bem // Journal of Consulting and Clinical Psychology. – 1974. – № 42. – P. 155–162.